

ئەوروپا لەبەردەم تاقیکردنەوهیەکی میژوویدا

07-04-2020

نووسەرەکان

ناوەندی لیکۆلینەوهی رووداو

له دواى شەرى بەكەمى جیهانەوه تائىستا، ئەوروپا ئىستا رووبەرووى گەورەترین تاقىکردنەوه دەبێتەوه. بەکۆتى ئەوروپا ناتوانى شەرى ڤايرۆس بکات و ئەگەر بەمشێوه بەردەوام بێت، لەوانەیه تووشى پارچەبوون ببێت.

قەيرانى کۆرۇنا لە ئەوروپا شەكستىكى دراماتيکىيە، هەر کاتىک مەرۆڤ لەبەر نەخۆشى کوشندە هەزاران کەس لەدەستبەدات، لە ئەنجامدا دەولەتمەندى و دەرفەتى کار نامىنێت، لەگەڵ ئەوەش لەوانەیه شەكست و گەورەترین لەدەستچوون لە بەردەممان بێت، ئەويش لەدەستدانى متمانەيه بەرامبەر گرنكى پىنگەى بەکۆتى ئەوروپا.

لەدواى دروستبوونى بەکۆتى ئەوروپاوه کە دواى جەنگ دروستبوو، تاوێک ئەمەمە، بەکۆتى ئەوروپا رووبەرووى ئەزموونى گەورە بوو، تەو، بەلام هېچ کاتىک کيشوهرەکەمان لەرووى بەها و بنەماوه هێندەى ئىستا نا هاوئاهاهنگ نەبوو.

ئەو کۆمەلە بەهايهى بەکۆتىيەکە لەسەرى بونياترا و دروستکرا و بەردەوام باس دەکړي، بەلام لەوکاتەدا کە قەيرانى گەورە هەبە دەرکەوت هېچ نرخیکیان نىيە، لەو رەوشەدا ئىدى کى باوەرى بەو بەهايانە هەبە؟

ئەو قسانەى رۆژانى بەکشەممە لەسەر بەگرتووبى و هاوئاهاهنگى ئەوروپا دەکران، چۆن ئەوروپىيەکان گووى بۆ دەگرن و پىشوازي لێدەکەن لەکاتىکدا لەو ناوچە کارەساتبارەدا دەژين، لەکاتىکدا ئەو نامازانە ئاشکرا بوون کاتىک لە ئىتالىا هەزاران کەس گيانيان لەدەستدا، لەجياتى دريژکردنى دەستى هاوکارى خيرا بۆ ولاتەکە، تەواوى ولاتانى بەکۆتى ئەوروپا جگە لە ئەلمانیا، راستەوخۆ هەناردەکردنى کەلوپەلى تەندروستيان بۆ ئىتالىا قەدەخەکرد.

لەکاتىکدا هەموو کەسێک لە بەرامبەر ئەو قەيرانەدا لەنيو سنووره داخراوهکاندا، بەرێگەى توانا نەتەوهپىيەکانى خويان ، بە تەنيا شانيان داووتە بەر شەرى پەتا جیهانىيەکە، ئەو شەپەريان کردوو و دەیکەن، ئەوکاتە بىرى ئەوروپايى لەکوچ دەمىنێت؟

بەکۆتى ئەوروپا بە بێدەنگى خۆى لە بەرامبەر ئەو قەيرانەدا و بە ئەزموونى خۆى تائىستا، تەنيا مەترسى دەخاتە دلى مەرۆشەوه، لەبەرامبەر ئەوەدا، دەبىنين ولاتانى وەك روسيا و چين ئەو بۆشايىيەى ئەوروپا بە ناردنى هاوکارى پردهکەتەوه و دەبنە هاوکارى زياتر دەرکەوتنى ئەو بۆشايىيە، ديارە کە بەوهۆيەوه ئامانجە مەرۆبى و سياسىيەکان پىکەوه دەپىکن.

لەو ئىيوەندەدا، قەدەخەى سەر هەناردەکردنى هاوکارىيە تەندروستىيەکان هەلگىرا و لەبەرئەوهى تائىستا لە ئەلمانیا دەرفەتەکانى بەردەممان باشن، هەندىک لەو نەخۆشانەى تەندروستيان خراپە لە ئىتالىا و فەرەنسا و ئىسپانيا هينراونەتە ئىره و دەرفەتى چارەسەريان پىشکيشدەکړي، بەلام ئەو هاوکارىيە باش و گرنگە، بەرامبەر قەيرانى قورس، مردنى هەزاران کەس، بىکارىيەكى بىويئە و ئالۆزبوونى دۆخى کۆمەلایەتى، تەنيا چەند دلوپىکن و وەکو ئەوهيه ئەو دلوپانە بخړنە سەر بەردىكى گەرم.

بىرى سياسى ترەمپ لە ئەوروپاش جىگەى خۆى گرت، ئەگەر ئىمە وەك ولاتانى ئەوروپا و ئەلمانیا بەتايبەت، لەو دەمە کارەساتبار و مەترسیدارەدا ولاتانى وەك ئىسپانيا و ئىتالىا بە تەنيا بەجىبىلین، 100 سالى دیکە ئەوهى ئىستا بەرامبەرمان کردوون لەبىر ناکەن. ئەوروپا خۆى لەبەردەم يارى ونبووندا. بەردەوام ئەو باوەرە لەلای دەولەت و نەتەوهکان هەبە، کاتىک بەکۆتى قازانچ دەکات، ئەويدىکە شتىک لەدەستدەدات.

دوئالدى ترەمپ ئەوهى کردوو تە باوەرى سەرەكى سياسەتى نيودەولەتى خۆى، ئىستا ئەو ڤايرۆسەى دەلێت " پىش هەموو شت نەتەوهى خۆم" گەبشتە ئەوروپاش. چەندىن سالا خەلکى ئەلمانیا لەباوەرەدان کە لە هەموو کەس زياتر پارەى گەرم پىشکيشى ئەوروپا دەکەن، توورەپى خۆشيان لە بەرامبەر ئەوروپاي نوچ گەرمتر دەکەن. بىگومان ئەلمانیا زياتر لەو پارەيهى لە برۆکسلى وەرەگرتى دەداتە باج و ئەوه نيوهى فاتوورەکەيشى نىيە، بەلام دەبى زانيارى بىرکارىانەى ئەو پرسە بەو رادەيه بىت کە بزائن ئەلمانیا لە هەموو ولاتان زياتر بەرھەمەکانى هەناردەى ولاتانى ئەوروپايى دەکات، لەبەرئەوه پارەکەشنى لەوان زياتر و دەبى لەوانيش زياتر خەرچ بکات.

ئەلمانیا هەموو کات لە هەناردەکردندا بوو تە پالەوانى ئەوروپا و جیهان. لە راستيشدا وایە ولاتەکەمان لەسەر ئاستى ئەوروپا زۆرترين قازانچ دەکات، ئىمە لە قەيرانى ئابوورى يۇنانيشدا پارەمان قازانچ کرد. ولاتانى دراوسيمان ئەوانەى ئەندامى بەکۆتى ئەوروپان ئەو راستىيە دەزانن، لەبەرئەوه ئىوه دەتانهوچ بىبينن ئايا ئەلمانیا لەو سامانەى لە رىگەى ئەوروپاوه بەدەستىھيئاوه، چەندى بۆ ئەوروپا بەگاردىنێت؟

ئەوروپا تەنيا پرۆژەيهكى ئاشتى نىيە، لەهەمانکاتدا پرۆژەيهكى ئابوورى، کۆمەلایەتى ئىکۆلۆژىيە (لەقىکى بايۆلۆژىيە بۆ پەيوەندى نىوان ئۆرگانەکان). هەرۆهە پارەيهكى بە قازانجيش، بە پىچەوانەوه لە قازانچى هەموو کەسێکدا، بەتايبەت بۆ ئەلمانیا لە بواری ئابووریدا قازانجىکى زۆرى هەبە. دامەزرینەرانى بەکۆتى ئەوروپا ئەوه دەزانن ئەو شتەى ئىمە پىويستمانە، بوپرى دامەزرینەرهکانىيەتى. بىگومان دا بەشکردنى ئەو قازانچە ئابوورىيانەى بە زەحمەت بەدەستھاتوون، بە دلى هەموو کەس نين، بەتايبەت کاتىک مەرۆڤ لەنيو قەيراندا بى و لە هەمانکاتدا نە سياسەتشان و نە خەلکيش نەزانن ئەنجامەکەى لەسەر ئاسايشيان چۆن دەبێت . لەو رەوشەدا ئەو پرسىارە ترسناکەى دەلێت " ئايا پىويستيمان بە سەرچاوه ئابوورى و تەندروستىيەکانى خۆمان نىيە؟"، مانای بى ئەخلاقى نىيە و تىگەپشتنىش هەبە بۆ ئەو

پرسپارە، بەلام ۋەلامەكەشى ئەۋەپە ھېچ ۋەلاتىڭ و ئەلمانىشى لەكەل بېت ناتوانى بە تەنيا شان بداتە بەر ئەۋ قەيرانە، لەبەرئەۋەى رووخانى دراۋسىيەكانمان لەروۋى ئابوۋرى و كۆمەلەپەتتەۋە دەگاتە ئېمەش.

لە ئەۋروپا ئاسايىش و خۇشگوزەرانى يان بۇ ھەموومانە، يان بۇ ھېچ كەس نىيە. بوۋىرى نەۋەى دامەزىنەرىش ھەر ئەۋەبوو، ئەگەرنا لە رووخانى دۋاى جەنگى يەكەمى جىھانىدا، پرسپاركردن لە ئەلمانەكان بۇ ئەۋروپاپەكى يەكگرتوو پرسپارى سەرەكى نەبوو. ھېچ ۋەلاتىڭ بە قەد ئەلمانىا سوۋدى لەۋ ھاۋكارىيە ۋەرنەگرتووە كە لە دۋاى دروستبوۋنى ھاۋئاهەنگى، زۇر ۋەلات دەستى دۇستايەتى و ھاۋكارىيان بۇ ئېمە درېژكرد، لەكاتىڭدا خۇيان تاۋەكو ماۋەپەكى كورت پېش ئەۋە لە پۇستالى داگىركارى ئەلمانىا لەسەر خاكەكەيان دەگەران. بەب ئەۋ ھاۋكارىيە ئەۋروپا، ئېمە نەماندەتوانى باسى مېژووۋى سەرەكەۋىنى كۇمارى فىدرال بەكىن. لەبەرئەۋەش كەس لە ناۋخۇى خۇيدا ئەۋەندە ئەۋروپا ھەلناگرېت و كەسىش بە قەد ۋەلاتى ئېمە بەرامبەر ئەۋروپا بەرپرسپار نىيە، لەبەرئەۋەش دەبى ئەلمانىا لەكەل فەرەنسا بېنە مەيدانى سەركردابەتى و ئەۋروپا بەرەۋپېشېبەن. ئىستا ئەۋروپا پېۋىستى بە دوو شتە: ھاۋكارى ھاۋبەش لەكاتى قەيران و بەرنامەى ھاۋبەش بۇ گەشەپېدان. ۋەك ئەۋ دوو پېۋژە گرنگەى كە لەسالى 1948 ۋە تاۋەكو ئەمپۇ لە بېرى ھاۋبەشى ۋەلاتەكەماندا ماۋەتەۋە، يەكېڭ لەۋان پردى ئاسمانى بەرلېن بوو كە ھاۋكارى خەلكى ھەژارى رۇژھەلاتى بەرلېنى دەكرد و ئەۋەى دېكەش پلانى مارشال بوو بۇ سەرلەنوۋى دروستكردەۋەى ئەۋروپا، كە بەگۋېرەى ئىستا بەھاكەى دەگەبېشتە 150 مىليار يۇرۇ بۇ دانانى بناخەى دروستكردى بانكى ناۋەندى. تائىستا 12 مىليار يۇرۇ لە "پلانى مارشال" لەلەپەن بانكى ناۋەندىيەۋە ئىدارە دەكرېت، لەۋ رۇژانەدا دۋاى 70 سال، ھەندىڭ رىكارى پشنگىرى كۇمپانىياكانى ئەلمانىا بۇ روۋبەروۋبوۋنەۋەى كۇرۇنا گىراۋنەتەبەر و پارە دەدرېتە ئەۋ كۇمپانىيانە.

ۋەلاتانى ۋەكو ئىتالىا و ئىسپانىا كە پەتاي جىھانى كۇرۇنا گورزېكى كوشندەى لىداۋن، پېۋىستيان بە بەرنامەپەكى سى ھەنگاۋىيە بۇ رزگاربوۋن لەۋ دۇخە، ھەنگاۋى يەكەم ھاۋكارى خىرايى مرۇبى و تەندروسىتتە، دواترىش پېشكىشكردى قەرزى درېژخايەنى ئەۋروپاپە، كە بە گۋېرەى رېكەۋەتنامەى ماسترىخت بە قەرز ھەژمار ناكرىت تاۋەكو بتوان ئابوۋرى خۇيان پې بگەشېننەۋە، دۋاين ھەنگاۋىش لە رېگەى بەرنامەى نۆۋەنكردەۋەى ماۋە درېژ، دلىپاى ھەبېت بۇ ئاسايىشى ئابوۋرى و كۇمەلەپەتى. لەجىياتى ئەۋەى ئەلمانىا شەرى ئايدۇلۇژى يۇرۇبۇند و خەرجى كۇرۇنا لەنىۋان باكور و باشوۋرى ئەۋروپا بكات، باشترە بەشدارى بەرنامەپەكى لەۋ جۇرەى ھاۋكارى بكات، لەبەرئەۋەى زۇر روۋنە نە ئىتالىا و نە ئىسپانىياش بۇ بىناتانەۋەى ۋەلاتەكەيان ناتوان بە تەنيا بارى قەرزە گشنتىيەكان ھەلگرن، دەبى ئەۋروپا ئەۋ ۋەلاتانە لە سوۋدى بانكى و پېدانى قەرز رزگار بكات، دەبى ۋەلاتانى ئەۋروپا بەخىرايى و دەستبەجى، نامادەى خۇيان بۇ ئەۋە پىشانبەندەن، ئەگەرنا راسترۇ توۋندرەۋەكانى ھەردوو ۋەلات، شۇرباى نەتەۋەپەرسىتى خۇيان لە دزى بەكېتى ئەۋروپا گەرم دەكەن.

حكومەتى ئىتالىا و ئىسپانىا كە لەلەپەن ھىزە دىموكراتخاۋەكانەۋە پشنگىريان لىدەكرېت، دەبى لەروۋى ئابوۋرى، سىياسى و كۇمەلەپەتتەۋە سەقامگىرىن و لەسەر بېرى ئەۋروپاى بىننەۋە، ئەۋەش ھەموۋى لە بەرژەۋەندى ئەۋروپاپە و لە ھەمانكاتدا لە بەرژەۋەندى ئەلمانىاپە. بېگومان دەبى ئەۋروپا پېكەۋە بتوانى دلىپاى بەھاي پارەى ھاۋبەشى خۇى بپارېزېت، ئەۋكاتە ئەۋروپا دەتوانى بەھاي نىۋەدەۋەلتى خۇى بپارېزېت و يۇرۇ بېتە ئەلئەرناتىفېكىش بۇ دۇلار، ئەگەر ئەۋە نەكەين، ئەۋروپا ناتوانى سەرەخۇى ئابوۋرى خۇى بپارېزېت و بە سىياسەتى ناۋچەپى بەكارھىنانى دۇلارەۋە دەبەستىتەۋە. ئېمە ئەۋ ئەزموۋنەمان لە دوۋدى بەرامبەر رېكەۋەتنامەى ئەتۇمى لەكەل ئىران بە باشى بىنى، بەلام ئەۋانەى باسمانكردن، لە رۇژىڭ و دوۋان پېكنايىن، لە نېۋەراستى قەيرانەكەدا نابى ناكۇكى لەسەر پرنسىپ دەركەۋىت و لاۋازى دروستبېت. راستترىن و روۋنترىن رېگە ئەۋەپە بودجەى ھاۋكارى خىرا لە بودجەى يەكېتى ئەۋروپا زياد بەكىن، ھەموۋ ۋەلاتىڭكىش تىيدا بەشداربېت، تاۋەكو بتوانىن روۋبەروۋى قەيرانە گەۋرەكان بىنەۋە، ھەرۋەھا دەبى لە ئىستاۋە ئەۋروپا ۋەلامىكى ھەبى بۇ پرسى كۇچبەران و پەنابەران. ئەگەر لە يۇنان، توركيا و سوۋرىا فابرىۋسى كۇرۇنا لە شوپنەكانى مانەۋەى پەنابەران بۇۋوۋەۋە، پلان و ۋەلامى ئەۋروپا چ دەبېت؟

دەبى تەۋاۋى رېكراۋە نىۋەدەۋەلتەپەكان لەۋ كارەساتە مرۇبىيە ئاگادار بكرېتەۋە و ئېمەش بەرپرسپارىتتەپەكەى ھەلگىرىن. كاتىڭ تەۋاۋى ئەۋروپا دەكەۋىتە مەترسىيەۋە، دەبى تەۋاۋى ئەۋروپا بېتە سەر خەت و، ۋەلام تەنيا بۇ گروۋپىكى ژېرەۋەى ۋەك يۇرۇگروۋپ نەمىننەۋە. ئىۋە دەزانن جۇرچ مارشال لە گوتە نىۋادارەكەپدا لە بۇستىن بۇ بەرگرىكردن لە "پلانى مارشال" گوتى: "سەرلەنوۋى گەشەۋەى ئەۋروپا پرسى ئەۋروپىيەكان خۇيانە. بە بۇچوۋنى من دەبى دەستپېشخەرى لەلەپەن خۇدى ئەۋروپاۋەبېت، دەبى بەرنامەكە لەسەر بىنەماى ھاۋكارى بېت و ھەموۋ ۋەلاتانى ئەۋروپا بتوانن بەشدارى تىدا بەكەن". ئاپا يەكېتى ئەۋروپا ئەۋە لەنىۋ ۋەلاتانى خاۋەن پارەى ھاۋبەش لە بۇرسەى ھاۋبەش دەكەن يان نا؟، مىكانىزمى سەقامگىرى ئەۋروپا كە 410 مىليار يۇرۇ لەخۇ دەكرېت، بەكاردېت يان ھەندىڭ رېگەى دېكە دادەنرېن. دەبى بەخىرايى بپار لەسەر ئەۋە بدرېت.

قەيرانى كۇرۇنا، لە دەرەۋەى سنوۋرەكانىش پېۋىستى بە ھاۋكارىيەكى بەھىزى ئەۋروپاپە. دەبى سنوۋرە نەتەۋەپەكان تىپەرىنن و ھەندىڭ ۋەلات شان بدەنە بەر بارىكى گرانتر، ئەگەر ئېمە دەمانەۋى لەژېر بارىكى زەحمەتى ستراتىژى سەت سالە بېنە دەرەۋە، پېۋىستە لە تەكئەلۇژياۋە تاۋەكو سىياسەت و كۇچبەران و ئاسايىش، يەكگرتوو بىن. ئېمەى ئەۋروپاى دەتوانىن پېكەۋە ئەۋە بەكىن. قەيران دەكرېت بۇ ئەۋروپا بېتە ھەل، شەرى بالكان لەسالى 1990 بوۋە ھۇكارى ئەۋەى ئەۋروپا سىياسەتېكى دەرەۋەى تايبەت بۇ خۇى دابنېت. فابرىۋسى كۇرۇنا دەتوانى دوو قۇناخى پېچەۋانە لە ھەمانكاتدا رىكخات، يان درزى يەكېتى ئەۋروپا قوۋل بكات و دابەشېبكات،

يانيش بەكيتى ئەوروپا و ئەندامانى لە بەرامبەر كۆرۈنۈشكە يەك. ئەلمانىا دەتوانى ئەو بېيارە بەكلايى بكتەوہ كە ئايا ئەوروپا روو لە كام لا دەكات، كاتىكى زۆرىشمان نىيە بۆ بېياردان.
يۆشكا فيشەر: وەزىرى دەرەوہى ئەلمانىا (1998-2005) لە پارتى سەوز
زىگمار گابرىل: وەزىرى دەرەوہى ئەلمانىا (2017-2018) لە پارتى سۆسىال ديموكرات
وەرگېرانى لە ئەلمانىيەوہ: هيڤيدار زانا
ژىدەر : رۆژنامەى Der Tagesspiegel